

κογραφικά έργα, που εξάλλου σημειώνονται στο βιβλιογραφικό πίνακα των βραχυγραφιών (προσθετέο σ' αυτά και το *Lexikon des Mittelalters*, Μόναχο-Ζυρίχη 1977 εξ.). Επίσης θα έπρεπε ως προς τις ιστορικές πηγές να είχε προτιμηθεί η πολύ πληρέστερη γερμανική έκδοση των «Πηγών» του Ι. Καραγιαννόπουλου (σε συνεργασία με τον G. Weiss, †1995): —*Quellenkunde zur Geschichte von Byzanz, 324-1453*, Βισμπάντεν 1982 (όπου η βιβλιογραφία είναι πλέον συγκεκριμένη).

Αναμένεται με ιδιαίτερο ενδιαφέρον η συνέχιση και ολοκλήρωση της πολύτιμης αυτής προσφοράς του καθηγητή Δετοράκη στην ελληνική βιβλιογραφία.

A. Σαββίδης

John Julius Norwich, *Σύντομη ιστορία του Βυζαντίου*, μετάφρ. Δ. Κωστελένος, Αθήνα, εκδ. Γκοβόστης, 1999, σσ. 615, 5 χάρτες, εικονογράφηση, γεωαλογικοί πίνακες και πίνακες ηγεμόνων.

Ο συγγραφέας, Λόρδος Νόριτς (όχι «Νόργουιτς», όπως λάθος προφέρεται το όνομά του στην Ελλάδα), είναι γνωστός στους μεσαιωνολόγους από τα παλαιότερα έργα του για το νορμανδικό βασίλειο της Σικελίας του 12ου αιώνα (*The Kingdom in the Sun, 1130-1194*, Λονδίνο 1970, ανατύπ. 1976) και για την ιστορία της Βενετίας (*A history of Venice*, Harmondsworth 1982 και ελλην. μετάφρ. Αθήνα, εκδ. Φόρμιγξ, 1993 —για την έκδοση αυτή βλ. Α. Σαββίδης, *Ποικίλα δοκίμια ιστορικά, φιλολογικά, βιβλιοκριτικά*, Αθήνα 1999, σ. 271). Παρά το γεγονός ότι είναι αυτοδίδακτος ιστορικός (και όχι «εκ των διασήμων βυζαντινολόγων», όπως προβάλλεται από τα ΜΜΕ, αν και ο ίδιος προσέχει πολύ όταν αυτοπαρουσιάζεται ως «εκλαϊκευτικός» ιστορικός και όχι ως λόγιος επιστημόνας-«scholar»), ο Λόρδος Νόριτς είναι αλήθεια ότι έχει πετύχει να καθιερωθεί ως συγγραφέας ιστορικών βιβλίων στην εποχή μας, από τότε που (εδώ και τέσσερις δεκαετίες περίπου) εγκατέλειψε το βρετανικό διπλωματικό σώμα για να ασχοληθεί με τη συγγραφή. Η αναμφισβήτητη και με λογοτεχνικό οίστρο ικανότητά του στη συγγραφή, σε συνδυασμό με μια προσεγμένη και μεθοδευμένη προώθησή του από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (και στην Ελλάδα πρόσφατα, στις αρχές Νοεμβρίου 1999) του έχει προφανώς εξασφαλίσει μια σταθερή πώληση των βιβλίων του —και δικαιολογημένα αφού, όπως ο ίδιος ομολογεί, με την αναχώρησή του, το 1984, από τη διπλωματική του υπηρεσία «προσπάθησε να κερδίσει το ψωμί του με το γράψιμο» (*Σύντομη ιστορία*, σ. 42). Τελικά, βέβαια, τον κέρδισε η ιστορία (και στις τελευταίες δεκαετίες η βυζαντινή ιστορία) και όχι οι τομείς για τους

οποίους πραγματοποίησε πανεπιστημιακές σπουδές στην Οξφόρδη, δηλ. η γαλλική και η ρωσική γλώσσα.

Στα ελληνικά εκτός από το προαναφερόμενο ογκώδες βιβλίο του για τη βενετική ιστορία, έχουν τα τελευταία χρόνια μεταφραστεί τέσσερα συνολικά βιβλία του για τη βυζαντινή ιστορία, δηλ. ο κύκλος της τριλογίας του για τις περιόδους 306-800 μ.Χ., 800-1071 μ.Χ. και 1071-1453 μ.Χ. αντίστοιχα από τις αθηναϊκές εκδόσεις Intered, σε μετάφραση Ευγενίου Πιερρή (*Βυζάντιο: οι πρώτοι αιώνες*, 1996 / α' αγγλ. έκδ. 1988 – *Βυζάντιο: το απόγειο*, 1997 / α' αγγλ. έκδ. 1991 – *Βυζάντιο: παρακμή και πτώση*, 1999 / α' αγγλ. έκδ. 1995), καθώς και η εδώ παρουσιαζόμενη επισκόπηση της ίδιας περιόδου, που πρωτοκυκλοφόρησε στα αγγλικά το 1997 (εσφαλμένα στην «ταυτότητα» της ελληνικής έκδοσης συμπεριλαμβάνονται στην ένδειξη του «copyright» και οι τρεις χρονολογίες της αγγλικής έκδοσης της προαναφερόμενης τριλογίας).

Πρέπει στο σημείο αυτό να τονιστεί ότι η επίσημη, η «επαγγελματική», βυζαντινολογία έχει σε γενικές γραμμές αγνοήσει την τριλογία του Νόριτς, πρόσφατα δε σε βραχύ βιβλιογραφικό σημείωμα στην *Byzantinische Zeitschrift* ο Walter E. Kaegi χαρακτήρισε, με υπερβολική αυστηρότητα είναι αλήθεια, την επισκόπηση του Νόριτς ως «out of date survey, useless for scholars, unsound book produced for popular market» (τόμ. 92.1, 1999, σ. 273, λήμμα αρ. 1010). Αν κανείς σκεφθεί ότι τα τέσσερα βιβλία του Νόριτς για τη βυζαντινή ιστορία πλησιάζουν τις δύο χιλιάδες σελίδες συνολικά(!) και στη συνέχεια συνδυάσει αυτό το γεγονός με την ειλικρινά (και αφοπλιστική ίσως) ομολογία του ότι δεν έχει συμβουλευτεί τις πρωτότυπες βυζαντινές πηγές (λόγω ελάχιστης γνώσης ελληνικών), ότι έχει αποκλειστικά βασιστεί σε δευτερογενή βιβλιογραφία (μεταφράσεις και βοηθήματα) και ότι ουδέποτε έχει ασχοληθεί επιστημονικά με κάποιο ειδικό πρόβλημα της βυζαντινής ιστορίας, τότε πιθανόν οι παραπάνω καταδικαστικές γι' αυτόν κρίσεις ενός επαγγελματία βυζαντινολόγου, του W. Kaegi (του Πανεπιστημίου του Σικάγου), να δικαιολογούνται και να απηχούν μάλιστα και τις γνώμες πολλών άλλων βυζαντινολόγων. Από την άλλη πλευρά όμως ο ίδιος ο Νόριτς έχει σπεύσει να προκαταλάβει παρόμοιες αντιδράσεις γράφοντας: «Το βιβλίο δεν διεκδικεί τον τίτλο της ακαδημαϊκής διατριβής. Κάθε επαγγελματίας βυζαντινολόγος που θα μελετήσει τις σελίδες του θα βρει, πραγματικά, λίγα στοιχεία που δε τα γνωρίζει ήδη —αν και υπάρχουν πιθανώς πολλές απόψεις και γνώμες μου με τις οποίες θα διαφωνήσει... Ποτέ δεν είχα κατά νου να ρίξω καινούριο φως στο Βυζάντιο. Το μόνο που προσπάθησα ήταν να επανορθώσω κάπως αυτή τη συνωμοσία σιωπής, που βύθισε τόσο πολλούς από εμάς (ενν. τους Δυτικοευρωπαίους), κυριολεκτικά, στην άγνοια για τη μακροβιότερη και, αναμφίβολα, την πιο εμπνευσμένη Χριστιανική Αυτοκρατορία στην παγκό-

σμια ιστορία· και, μέσα από τη διαδικασία αυτήν, να διηγηθώ μια ωραία ιστορία με όσο το δυνατόν πιο ενδιαφέροντα και ορθό τρόπο» (σσ. 44-45).

Εκλαϊκευτικός αφηγητής της βυζαντινής ιστορίας, λοιπόν, είναι ο Νόριτς σύμφωνα με δικό του αυτοπροσδιορισμό. Έχει ο ίδιος πλήρη συνείδηση (και δημόσια ομολογημένη μάλιστα) της ανεπάρκειάς του ως προς τις πηγές της εποχής με την οποία τόσο ενδελεχώς ασχολήθηκε. Και όμως, παρόλα αυτά, ο συγγραφικός οίστρος του έρχεται να αντισταθμίσει τα μειονεκτήματα αυτά και να δώσει με τρόπο εύληπτο και κατανοητό (παρά τις κατά περιπτώσεις παρατηρήσεις, που οφείλονται στο γεγονός ότι δεν έχει παρακολουθήσει συστηματικά την επιστημονική βυζαντινολογική παραγωγή) μια συνολική αφήγηση μιας περιόδου μεγαλύτερης των εντεκάμισυ αιώνων στα πλαίσια του νέου αυτού βιβλίου. Σε αντιστοιχία με τους τρεις τόμους της εκτενέστατης τριλογίας του, τα εδώ τρία μέρη τιτλοφορούνται «Οι πρώτοι αιώνες», «Το απώγειο» και «Η παρακμή και η πτώση», με τα αντίστοιχα κεφάλαια (29 συνολικά). Προτάσσονται οι χάρτες και γενεαλογικοί πίνακες («οικογενειακά δένδρα») και επιτάσσονται πίνακες ηγεμόνων (βυζαντινών και κατ' επιλογή ξένων), βιβλιογραφία πηγών - βοηθημάτων (σσ. 583-595) και το γενικό ευρετήριο. Η βιβλιογραφία είναι φυσικά ατελέστατη και δείχνει με εναργή τρόπο τη μη επαγγελματική προσέγγιση του συγγραφέα προς το αντικείμενο. Αλλά ακόμα χειρότερη εικόνα δημιουργείται από το γεγονός ότι όλο το βιβλιογραφικό μέρος φωτογραφήθηκε κατευθείαν από την αγγλική έκδοση, με αποτέλεσμα όχι μόνο να υπάρχουν διάφορες εξηγηματικές φράσεις και σχόλια στα αγγλικά στην ελληνική μετάφραση (!), αλλά να έχουν «περάσει» εδώ και ορισμένα εντυπωσιακά λάθη, όπως «Zakynthos» αντί «Zakythinos» (σ. 595) κλπ.

Πιθανόν το έργο αυτό του Νόριτς να μπορούσε να «πλασαριστεί» καλύτερα στον κόσμο του βιβλίου ως ιστορικό μυθιστόρημα —θα μπορούσε μάλιστα να λείπει η εδώ παρατιθέμενη βιβλιογραφία. Η αλήθεια όμως είναι ότι ως ιστορικό σύγγραμμα θα κάνει την καριέρα του στη βιβλιογραφία και, αν κρίνει κανείς από την κίνηση των βιβλίων του, θα κινηθεί και θα διαβασθεί πολύ. Από την άλλη πλευρά, πάντως, η περίπτωση του Νόριτς θα έπρεπε να προβληματίσει σοβαρά τους επαγγελματίες βυζαντινολόγους, οι οποίοι από τη μια πλευρά καταδικάζουν απερίφραστα τους ερασιτέχνες εκλαϊκευτές και από την άλλη δεν κάνουν οι ίδιοι μια συστηματική προσπάθεια για να κάνουν ευρύτερα γνωστό το έργο τους προς το μέσο αναγνώστη. Αν κάτι τέτοιο δεν γίνει, τότε είναι με μαθηματική ακρίβεια σίγουρο ότι το ευρύ κοινό θα διαβάσει τη βυζαντινή ιστορία μέσω του έργου των «εκλαϊκευτών». Και εδώ, πρέπει να ομολογήσουμε, ότι η περίπτωση Νόριτς είναι μια από τις καλύτερες του είδους!

A. Σαββίδης